YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

14.9.2021 VVTDno-2021-1166

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle VVTDno-2021-1165

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto – Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta VNS 4/2021

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa.

Valtuutettu haluaa kunnioittavasti nostaa esille seuraavat toimivaltaansa liittyvät keskeiset kysymykset sisäisen turvallisuuden selonteossa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston tehtävistä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslain soveltamista, puuttuu syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii myös kansallisena ihmiskaupparaportoijana, sekä valvoo ulkomaalaisten maasta poistamisen täytäntöönpanoa ja seuraa ja edistää ulkomaalaisten perus- ja ihmisoikeuksia.

Toiminnastamme, julkaisuista sekä ajankohtaisista teemoista on tietoa verkkosivuillamme, https://syrjinta.fi

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta liittyy läheisesti useaan sisäisen turvallisuuden ohjelmassa esiin nostettuun teemasisältöön. Vähemmistöihin kuuluvien ihmisten syrjintä, ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden kiskonnan kaltaiset työolot ovat esimerkkejä asiakokonaisuuksista, joilla on keskeinen yhteys väestön turvallisuuden kokemuksiin ja luottamukseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että yhdenvertaisuuden sekä laajasti perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen vahvistavat yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta, ja näin myös sisäistä turvallisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää myönteisenä sitä, että sisäisen turvallisuuden selonteossa on otettu aiempaa laajempi näkökulma sisäiseen turvallisuuteen.

Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden merkitys tärkeinä elementteinä yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden rakentamiseksi nousee esille selonteossa. Laajaa poikkihallinnollista yhteistyötä edellyttävät kokonaisuudet, kuten lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisy sekä rasismin vastainen toimintaohjelma näkyvät toimenpide-esityksissä sisäministeriön hallinnonalan toimenpide-esitysten lisäksi.

Osana sisäisen turvallisuuden selonteon valmistelua sisäministeriö selvitti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien turvallisuuden kokemuksia. Yhdenvertaisuus pitää tätä ryhmäkohtaista selvitystyötä tärkeänä ja toivoo sen vakiintuvan osaksi sisäisen turvallisuuden selonteon valmistelua.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää vielä huomiota seuraaviin kokonaisuuksiin:

1. Syrjinnän uhrien pääsy oikeuksiinsa

Sisäisen turvallisuuden selonteon luvussa 5 nostetaan esille turvallisuuden kokemus ja sen oikeudenmukainen jakautuminen:

> *5.3.Turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen varmistaminen koko maassa ja kaikille ihmisille ovat sosiaalisesti kestävän yhteiskunnan ydintä. Tämän perusedellytys on arjen turvallisuuden oikeudenmukainen jakautuminen. Sisäisessä turvallisuudessa tapahtuvat muutokset korostavat eroja eri ihmisten ja ihmisryhmien tilanteessa entisestään. Saman tasoisen turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen varmistaminen kaikille ihmisille edellyttää yhä enenevässä määrin erilaisia ratkaisuja.*

Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että turvallisuuden kokemukseen liittyy keskeisesti se, että syrjintään puututaan tehokkaasti, ja uhri kokee saavansa apua.

Yhdenvertaisuuslaki on ollut voimassa nyt vuodesta 2015. Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo lain soveltamista, ja sai vuonna 2020 1103 yhteydenottoa, jotka koskivat syrjintätiianteita. Silti tiedämme tutkimuksista, että moni syrjinnän uhri ei usko saavansa parannusta tilanteeseensa, vaikka hän ottaisi yhteyttä viranomaisiin. Tämä voi koskea niin vammaista ihmistä, jolta on evätty kohtuulliset mukautukset koulutuksessa, kuin romania, joka on kokenut syrjintää työhönotossa, tai samaa sukupuolta oleva pari, jolle ei vuokrata asuntoa.

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus on käynnistynyt. Tämän uudistuksen yhteydessä onkin tärkeää arvioida, miten laki voisi tehokkaammin turvata syrjinnän uhrin pääsyä oikeuksiin. Näin voidaan lisätä myös vähemmistöjen luottamusta yhteiskuntaan ja viranomaisiin, mikä on omiaan parantamaan myös sisäistä turvallisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu nosti esille muutostarpeita kertomuksessaan eduskunnalle vuonna 2018. Muun muassa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan ulottaminen työelämää koskevien syrjintäepäilyiden käsittelyyn, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan mahdollisuus määrätä hyvitys syrjintäasioissa, sekä se,

että lautakunta voisi käsitellä syrjintäkiellon noudattamista koskevia tapauksia ilman nimettyä syrjinnän uhria, olisivat tärkeitä uudistuksia.

2. Rasismin ja vihapuheen vastainen ja hyvien väestösuhteiden edistämisen työ, ml. rasismiin puuttuminen

Selonteon jaksossa 5.5 - *Varmistamme, että kaikki väestöryhmät voivat luottaa viranomaisiin ja yhteiskuntaan* tuodaan vahvasti esille luottamuksen merkitys turvallisuusviranomaisten toiminnassa. Erityisesti poliisilla ja vartiointitoimijoilla on paljon arkisia kontakteja eri väestöryhmiin ja samalla käytössään voimankäyttövaltuutus. Se, miten poliisi tai vartija omassa arkityössään kohtaa eri vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä, miten poliisi ohjeistuksellaan ja koulutuksella varmistaa yhdenvertaisuuden, miten yksittäiset viranhaltijat viestittävät myös omilla yksityisillä tileillään sekä miten poliisi organisaationa puuttuu esimerkiksi rasistiseen kirjoitteluun tai ilmaisuun, on erittäin keskeistä.

Poliisilla esitutkintaviranomaisena sekä syyttäjä- ja tuomioistuinlaitoksella tulee olla on valmius tunnistaa, kun kynnys rikosoikeudelliselle vastuulle ylittyy ja on kyse rikoslain kieltämästä toiminnasta. Se, että esimerkiksi kiihottamisesta kansanryhmää vastaan annetaan tuomioita, on erittäin tärkeä viesti vähemmistöille siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa taataan jokaisen turvallisuus.

3. Oikeudenmukainen turvapaikkamenettely

Selonteon toimenpideosan 5.9.4. jaksossa nostetaan esille lupaprosessienlaatu ja palveluiden asiakaslähtöisyys. Maahanmuuttovirasto panostaa päätöksenteon laatuun ja asioiden käsittelyyn niille asetetuissa määräajoissa perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen sekä kehittää tavoitteellisesti henkilöstönsä osaamista.

Selonteon osassa 5.10.11. on tunnistettu kehittämiskohteita sisäisen turvallisuuden toimialoilla, muun muassa ulkomaalaisasioiden hoidon osalta:

- *Varmistaa Suomen vetovoimaisuus kansainvälisten osaajien näkökulmasta, ja taata laadukkaat ja nopeat maahanmuuton lupaprosessit sekä oikeusturvan takaava kansainvälisen suojelun järjestelmä. Tämä edellyttäisi Maahanmuuttoviraston henkilöstömäärän säilyttämistä noin 900 henkilötyövuoden tasolla, minkä lisäksi viraston ja sen palvelujen digitaalinen kehitys on turvattava.*

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että on ensiarvoisen tärkeää turvata laadukas ja oikeusturvan takaava kansainvälisen suojelun menettely sekä käsittelyn sujuvuus ilman aiheettomia viivästyksiä. Samalla on tärkeää turvata myös muiden lupaprosessien laatu ja sujuvuus.

Yhdenvertaisuuvaltuutettu piti myönteisenä tänä vuonna voimaan saatettua ulkomaalaislain muutosta, jolla valitusajat palautettiin yleisen valitusajan mukaisiksi ja oikeusapuun tehtiin oikeusturvaa vahvistavia muutoksia.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on toistuvasti tuonut esiin huolensa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta niin turvapaikkamenettelyssä kuin myös muutoin ulkomaalaislain mukaisessa päätöksenteossa. Turvapaikkamenettelyyn tehtiin useita oikeusturvaa heikentäviä muutoksia vuoden 2015 turvapaikkatilanteen perusteella ja myös soveltamiskäytäntö tuli tiukemmaksi samaan aikaan. Valtuutettu on tuonut esille, että ulkomaalaisasioiden menettelyissä ja päätöksenteossa lapsen edun arvioinnissa ja huomioon ottamisessa on edelleen puutteita. Lisäksi haavoittuviin ryhmiin kuuluvien tunnistaminen ja heidän tarpeidensa huomioon ottaminen ei aina toteudu riittävällä tavalla

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tuonut esille, että lainmuutosten, käytännön tiukentumisen ja laatuongelmien vuoksi myös vailla oleskelulupaa olevien henkilöiden määrä on Suomessa kasvanut. He elävät hyvin haavoittuvassa ja vaikeassa tilanteessa usein palvelujärjestelmien ulkopuolella. Heidän joukossaan on henkilöitä, joiden haavoittuvuutta ei ole lupaprosesseissa tunnistettu tai perusteet eivät syystä tai toisesta ole tulleet päätöksentekijälle asianmukaisesti ilmi. On tärkeää lainsäädännöllisesti ja käytännössä turvata pääsy asianmukaiseen menettelyyn ja etsiä keinoja oleskelun laillistamiseksi. Vailla oleskelulupaa oleskelevien turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen varmistaminen vaatii toimia. Heillä on suuri riski joutua erilaisen hyväksikäytön (seksuaalisen väkivallan, työperäisen hyväksikäytön, ihmiskaupan yms.) uhreiksi.

Valtuutettu pitäisikin tärkeänä tarkastella ulkomaalaislain soveltamista perus- ja ihmisoikeuksien osalta, ja arvioida missä määrin lain säännöksiä tulisi muuttaa, myös kansainvälisten sopimusten valvontaelinten suositusten mukaisesti.

4. Ihmiskaupparikosten torjunta

Ohjelman luvun 5.7. (*Paljastamme ja selvitämme rikoksia tehokkaasti ja tuloksellisesti)* alle on kirjattu kiitettävän selvästi ihmiskaupparikosten selvittämisestä seuraavasti:

> *5.7.2. Vakavien henkeen ja terveyteen kohdistuvien sekä muiden yhteiskunnalliselta vaikutukseltaan merkittävien rikosten selvitystaso säilytetään korkeana ja tutkinta-aika kohtuullisena. Talous-, ympäristö- ja huumausainerikosten torjunta ja rikoshyödyn takaisinsaanti sekä ihmiskaupan, viharikosten ja uhkailun sekä lapsiin kohdistuvien rikosten, erityisesti seksuaalirikosten, paljastaminen ovat tärkeitä prioriteetteja.*

Luvussa korostetaan myös mm. yhteistyötä koko rikosprosessin ketjussa, esitutkinnasta syyttäjään ja tuomioistuimeen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa niin koulutuksen, yhteistyön kuin arvioinnin merkitystä, jotta ihmiskaupparikokset saadaan tutkittua ja tekijät saatettua oikeuteen. Edelleen huomattava osa ihmiskaupparikoksista jää piilorikollisuudeksi. Osalla uhreista voi olla korkea kynnys kertoa kokemastaan tai lähteä raskaaseen rikosprosessiin. Valtuutettu pitää merkittävänä, että poliisiin vuonna 2021 perustetun ihmiskaupan vastaisen työn erityisyksikön toiminta vakiintuisi vuoden 2022 jälkeen pysyväksi. On myös ensiarvoisen tärkeää, että syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimissa on riittävät resurssit usein varsin vaativien ja laajojen, myös kansainvälisten, rikosten selvittämiseen ja oikeudenkäynteihin.

Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja auttaminen vaativat eri viranomaisten yhteistyötä. Ihmiskaupan uhreille on oltava tarjolla oikeusapua ja eri tavoin vahvaa tukea, jotta heillä on voimavaroja viedä läpi raskas oikeusprosessi, ja jotta heillä on mahdollisuus toipua kokemuksistaan. Tähän sisältyy myös että uhrille myönnetään joustavasti oleskelulupa koko rikosprosessin ajaksi. Tämä tuki edellyttää myös vahvaa resursointia, sekä osaamista ihmiskaupparikoksiin liittyvistä erityispiirteistä.

Ihmiskaupan esiintuloon vaikuttavat myös matalan kynnyksen ilmoitusmahdollisuudet, joiden kehitys on tuotu selonteossa esiin. Viranomaisten tulisi kehittää luottamuksellisia tapoja, joilla haavoittuvassa tai marginaalisessa asemassa olevat henkilöt, kuten ilman oleskelulupaa oleskelevat tai seksiä myyvät ulkomaalaiset, voivat tuoda ilmi heihin kohdistunutta hyväksikäyttöä tai rikoksia. Tämä tulee voida tehdä ilman, että heidän tarvitsee pelätä itseensä kohdistuvia seurauksia, kuten maasta poistamista.

Helsingissä 16.9.2021

Elina Castrén
Erityisasiantuntija
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto